

XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA KONSOLIDATSIYALASHGAN MOLIVAVIY HISOBOT TUZISHNING DOLZARB MUAMMO VA YECHIMLARI

Safarov Sobir O'rol o'g'li

Bank-moliya akademiyasi magistranti

Телефон: +998-90-825-97-01. Safarovsobir@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15237768>

Annotatsiya. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayoni va xalqaro integratsiyalashuvida korxonalarning moliyaviy hisobotlari milliy standartlar asosida tuzilib, xalqaro standartlarga transformatsiyalash jarayoni amalga oshiriladi. Shu sababli, xalqaro standartlar asosida konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot 35 tuzishning muammo va yechimlari, ularning shakllari va tuzish tartibi bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy hisobot, buxgalteriya hisobi milliy standartlari, buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari, konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot.

CURRENT PROBLEMS AND SOLUTIONS OF PREPARATION OF CONSOLIDATED FINANCIAL STATEMENTS ON THE BASIS OF INTERNATIONAL STANDARDS

Abstract. In the process of modernization and international integration of the economy, the financial statements of enterprises are compiled on the basis of national standards and the process of transformation to international standards is carried out. Therefore, information is provided on the problems and solutions of compiling consolidated financial statements on the basis of international standards, their forms and the procedure for compiling them.

Keywords: financial statements, national accounting standards, international accounting standards, international financial reporting standards, consolidated financial statements.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ ПРИ ПОДГОТОВКЕ КОНСОЛИДИРОВАННОЙ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ

Аннотация. В процессе модернизации и международной интеграции экономики финансовая отчетность предприятий составляется на основе национальных стандартов и трансформируется в международные стандарты. Таким образом, представлена информация о проблемах и решениях при составлении консолидированной финансовой отчетности по международным стандартам, ее формах и порядке составления.

Ключевые слова: финансовая отчетность, национальные стандарты бухгалтерского учета, международные стандарты бухгалтерского учета, международные стандарты финансовой отчетности, консолидированная финансовая отчетность.

Ma'lumki, iqtisodiyotni ustuvor xo'jalik rivojlantirish yo'nalishi yurituvchi va subyektlarda liberallashtirishning bo'yicha "xalqaro iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish, shu jumladan yetakchi xalqaro va xorijiy moliyaviy institutlar bilan aloqalarni kengaytirish yo'li bilan, puxta o'ylangan tashqi qarzlar siyosatini amalga oshirishini davom etish, jalb qilingan xorijiy investitsiyalar va kreditlardan samarali foydalanish" yo'llari muhim hisoblanadi.

Shuningdek, Respublikamizda faoliyat yuritayotgan korporativ boshqaruv tizimidagi subyektlarda 2015 yildan boshlab milliy standartlar asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga transformatsiya qilish hamda uni auditning xalqaro standartlari bo'yicha auditorlik tekshiruvidan o'tkazib, uni nashr qilish majburiyati belgilangan edi.

Xo'jalik subyektlari faoliyati to'g'risidagi moliyaviy hisobotlarni tuzishdan asosiy maqsad investorlar, kreditorlarning va boshqa foydalanuvchilarning qiziqishini ortishiga katta zamin yaratadi.

Bu bo'yicha muhtaram Prezidentimizning 2020 yil 14 fevraldagi 4611- sonli Qaroriga asosan, moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar asosida tuzish lozimligi belgilangan.

Yirik soliq to'lovchi tashkilotlar moliyaviy hisobotlarini sho'ba korxonalar har yili moliyaviy hisobot shakllarini tuzish maqsadida bosh korxona ma'lumotlari yig'ma shaklda tuzishni belgilab beradi. Buning natijasida bosh korxona sho'ba korxonalar moliyaviy hisobotlarini yig'ib, har chorak va yillik hisobotlarni yig'ib konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotlarni tuzadilar. Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot deganda xo'jalik yurituvchi subyektlarning sho'ba va qaram tashkilotlari moliyaviy hisobotlarini jamlab, yagona holatda yig'ma hisobot tuzish hamda umumlashgan holda yuqori turuvchi organga taqdim etiladigan moliyaviy hisobotdir.

Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzadigan kompaniyalar guruhigabosh kompaniya hamda u tomonidan nazorat qilinadigan barcha sho'ba kompaniyalar kiradi.

Konsolidatsiyalashning umumiy qoidalari. 10-son MHXSga muvofiq konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishda kompaniya aktivlar, majburiyatlar, kapital, daromad va xarajatlarning (bir xil bo'lgan) analogik moddalarini qo'shib chiqish yo'li bilan bosh va sho'ba tashkilotlar moliyaviy hisobotlarini har bir satr bo'yicha konsolidatsiyalaydi.

Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot yagona iqtisodiy tashkilot sifatidagi guruh to'g'risida moliyaviy axborotlarni taqdim eta olishlari uchun quyidagi harakatlarni amalga oshiriladi:

1. Bosh kompaniyaning har bir sho'ba korxonaga investitsiyalarining balans qiymati va bosh kompaniyaga taalluqli bo'lgan har bir sho'ba korxona kapitali qismi eliminatsiyalanadi (ya'ni o'zaro chiqarilib tashlanadi);
2. birlashishi natijasida gudvil yuzaga kelishi mumkin, qaysiki moliyaviy holat to'g'risidagi konsolidatsiyalashgan hisobotda alohida satrda aks ettiriladi;
3. hisobot davri uchun konsolidatsiyalanadigan sho'ba kompaniyalar foyda va zararlardagi nazorat qilinmaydigan qatnashish hissasi aniqlanadi;
4. konsolidatsiyalashadigan sho'ba kompaniyalar sof aktivlaridagi nazorat qilinmaydigan qatnashish hissasi bosh kompaniya aksiyadorlari kapitalidan alohida ko'rsatiladi. Sof aktivlarda nazorat qilinmaydigan qatnashish hissasi tarkibtopadi;
5. biznesni birlashtirish sanasida sho'ba kompaniyalar sof aktivini nazorat qilmaydigan qatnashish hissasi;
6. xarid qilish momentida hisobot sanasiga qadar sho'ba kompaniya kapitali o'zgarishidagi nazorat qilinmaydigan qatnashish hissasi.

Guruh kompaniyalari o'rtasida mavjud bo'lgan guruh ichidagi qoldiqlar, operatsiyalar, daromadlar va xarajatlar to'liq chiqarilib tashlanishi kerak. Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishda bosh kompaniya va sho'ba kompaniyalar moliyaviy hisobotlari bir hisobot sanasida tuzilgan bo'lishi shart. Agar bosh kompaniyaning hisobot sanasi sho'ba kompaniyaning hisobot sanasidan farq qilsa 10-son MHXSga muvofiq sho'ba kompaniya bosh kompaniyaning hisobot sanasiga qo'shimcha moliyaviy hisobot tuzishi talab etiladi.

10-son MHXS "Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot" MHXSga muvofiq konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni tuzish prinsiplarini belgilaydi. 10 son MHXS 2011 yil may oyida nashr ettirilgan. 10-son MHXS 27-son BHXS "Konsolidatsiyalashgan va alohida moliyaviy hisobot" standartining konsolidatsiya bo'yicha qismini almashtiradi. Ushbu standart quyidagi 5 ta Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar (MHXS) lar bilan bog'liq bo'lib, ularning birining qo'llanilishi boshqasining ham qo'llanilishini taqozo qiladi:

11-son MHXS "Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot" 11-son MHXS "Qo'shma faoliyat";

12-son MHXS “Boshqa kompaniyalarga qatnashish hissasi to‘g‘risidagi axborotlarni ochiqqlash”;

27-son BHXS “Alohida moliyaviy hisobot”

28-son BHXS “Qaram tadbirkorlik subyektlaridagi va qo‘shma korxonalardagi investitsiyalar”.

10-son MHXS asosida Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot (consolidated financial statements) bosh kompaniyalar guruhining moliyaviy hisoboti bo‘lib, qaysiki bosh kompaniya va sho‘ba kompaniyalarning aktivlari, majburiyatlari, kapital, daromad va xarajatlar, pul oqimlari yagona kompaniyaning aktivlari, majburiyatlari, kapitali, daromad va xarajatlari sifatida taqdim etiladi va konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotga ta‘sirini ko‘rib chiqmaydi

Konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to‘g‘risidagi hisobot (KMH). Moliyaviy holat to‘g‘risida KMH tuzishdan oldin quyidagi bosqichlardagi ishlar amalga oshiriladi:

1. bosqich. Sho‘ba kompaniyasi (SHK) xarid sanasida va hisobot sanasida sof aktivlari (SA) qiymatini hisoblash.
2. bosqich. Gudvil hisobi.
3. bosqich. Nazorat qilinmaydigan qatnashish hissasini (NQQH) hisoblash.
4. bosqich. Guruhning taqsimlanmaydigan foydasi (GrTF)ni hisoblash Guruhning taqsimlanmagan foydasi moliyaviy holat to‘g‘risidagi konsolidatsiyalashgan hisobotning kapital bo‘limida aks ettiriladi.
5. bosqich. Guruhning qayta baholash rezervi (QBR).

Yuqoridagi 5 bosqichdagi hisob-kitoblar amalga oshirilgandan so‘ng umumiy qoidaga muvofiq bosh kompaniya va sho‘ba kompaniyalarning aktiv va majburiyatlari satrlar bo‘yicha korrektirovkalarni hisobga oligan holda jamlash orqali moliyaviy holat to‘g‘risida konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuziladi. Shu bois, aksiyadorlar manfaatlarini qanoatlantirish maqsadida har qanday bosh kompaniya o‘zining hisobotidan tashqari alohida konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotlarini tuzishlari talab etiladi. Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzadigan kompaniyalar guruhiga bosh kompaniya hamda u tomonidan nazorat qilinadigan barcha sho‘ba kompaniyalar kiradi. Agar kompaniya bosh kompaniya tomonidan nazorat qilinsa, u holda konsolidatsiyalangan moliyaviy hisobot bu kompaniyalarning faoliyat turlaridagi mavjud farqlardan qat‘iy nazar tuziladi. Shunday qilib konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotlar asosida moliyaviy hisobotni tuzish va taqdim etishda xalqaro standartlarni qo‘llash ularni yanada sifatini oshirishga olib keladi.

REFERENCES

1. «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947- sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 fevraldagi PQ-4611-son "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha choratadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611-sonli qarori.
3. Nasreddinov S.S. Konsolidatsiyalashtirilgan moliyaviy hisobottuzishning nazariy va uslubiy masalalari ("Dori-darmon" davlat aksionerlik uyushmasi misolida) iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati, Toshkent: 2004. -22 b.;
4. International Financial Reporting and Analysis, 4 Edition. D.Alexander, A.Britton, A.Jorissen. 2009. P.
5. Xo'jabekov N.B. Biznesni birlashtirishda konsolidatsiyalashgan moliyaviy takomillashtirish. Iqtisod fanlari hisobotlarni nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati. – T., 2009. – 22 b.
6. Ковалев В.В., Ковалев Вит.В. Анализ баланса. 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2016. – 317 с.
7. Ergasheva Sh.T., Ibragimov A.K., Rizayev N.K., Ibragimova I.R. Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari. O'quv qo'llanma. – T.: "Iqtisodiyot" nashriyoti 2019. – 227 b.
8. Ergasheva Sh.T., Ibragimov A.K., Rizayev N.K., Ibragimova I.R. Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari. O'quv qo'llanma. – T.: "Iqtisodiyot" nashriyoti 2019. – 227 b.
9. Chorshanbiev, U., & Guzalxon, O. (2023). INNOVATION DEVELOPMENT STRATEGIES IN ENSURING THE COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES. Modern Science and Research, 2(12), 1274-1277.
10. Umurzak, C., & Lobar, M. (2023). TRENDS IN IMPROVING THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(9), 6-10.